

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

swisscontact

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

Slika: Japanski turoperatori otkrivaju lokacije za svoje paket aranžmane

Promoting Private Sector Employment

PPSE – Kosovo

Promovisanje Zapošljavanja u Privatnom Sektoru

Godišnji izveštaj 2018

16 Novembar 2017 – 31 Decembar 2018

Priština

U saradnji sa:

Sadržaj

1. Osnovne informacije	4
2. Rezime	6
3. Izveštaj o rezultatima po ishodu.....	7
3.1. Uticaj.....	7
3.2. Ishod 1: Konkurentnost odabranihSektora	Error! Bookmark not defined.
3.3. Ishod 2: MPS poboljšavaju svoju ponudu efikasnost i konkurentnost u poboljšanim i bolje organizovanim inkluzivnim tržišnim sistemima	12
3.4.1. Fond mogućnosti	18
3.4.2. Fond za socijalno uključivanje	18
4. Transverzalne teme	19
4.1. Socijalno uključivanje	19
4.2. Rod.....	19
5. Konsultacije	20
6. Finansije.....	Error! Bookmark not defined.
6.1. Budžet.....	Error! Bookmark not defined.
7. Organizacija projekta, Menadžment i Upravljanje.....	Error! Bookmark not defined.
7.1. Izgradnja kapaciteta i razmene	Error! Bookmark not defined.
7.2. Organizacija projekta i Menadžment	Error! Bookmark not defined.
7.2.1. Upravljanje projektom.....	Error! Bookmark not defined.
7.2.2. Monitoring (nadgledanje) i Merenje Rezultata.....	20
7.3. Komunikacija	20
8. Naučene lekcije	21

Spisak skraćenica

BEAM	Izgradnja efikasnih i dostupnih tržišta
BMO	Organizacija poslovnog članstva
CHF	Swiss Franc
DCED	Donatorski odbor za razvoj preduzeća
DMO	Organizacija upravljanja odredišta
ENE	Ekonomija i Zaposlenost
EYE	Unapređenje zapošljavanja mladih
FAMtrip	Poseta upoznavanja
FGD	Diskusije Fokus grupa
FTE	Puno radno vreme
FNI	Hrana i prirodni sastojci
GAP	Dobre poljoprivredne prakse
HO	Glavno Sedište
KIESA	Kosovska agencija za podršku investicija i preduzeća
KMC	Kosovski klub proizvođača
MAP	Medicinsko aromatično bilje
MESP	Ministarstvo životne sredine i prostornih planiranja
MFA	Ministarstvo Spoljnih Poslova
MRM	Monitoring i Merenja Rezultata
MSD	Razvoj Tržišnog Sistema
MTI	Ministarstvo Trgovine i Industrije
OC	Ishod
OF	Fond mogućnosti
PPSE	Promovisanje Zapošljavanja u Privatnom Sektoru
RAE	Romi, Aškalije i Egipćani
SC	Upravni Odbor
SDC	Švajcarska Agencija za Razvoj i Saradnju
SEC	Viši Stručni Korpus
SGDM	Saint Gallen Metodologija Upravljana Destinacijama
SHKF	Kosovsko Udruženje Proizvođača Voća
SHTIB	Udruženje Ulaznih trgovaca na Kosovu
SIF	Fond za Socijalno Uključivanje
SME	Mala i Srednja Preduzeća

SRP	Panel za Stratešku reviziju
ToR	Projektni Zadatak (uslovi ugovora)
YPO	Godišnji Plan Operacija

1. Osnovne Informacije

Zemlja: Kosovo	Naziv projekta: Promovisanje Zapošljavanja u Privatnom Sektoru (PZPS)
SDC No SAP:	
Oblast Strategije za Saradnju: ENE	

Svrha	MSP koja posluju u dobro organizovanim i inkluzivnim ekonomskim sektorima, osiguravaju povećano održivo zapošljavanje mladih žena i muškaraca na Kosovu.
Ishodi (OC)	Ishod 1: MSP koja posluju u dobro organizovanim i inkluzivnim sektorima, osiguravaju povećano održivo zapošljavanje mladih žena i muškaraca na Kosovu. Ishod 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u poboljšanim i bolje organizovanim inkluzivnim sistemima tržišta.

Trajanje faze projekta: 16.11.2017-15.11.2021	Period izveštavanja: 16.11.2017-31.12.2018
--	---

Budžet u fazi (CHF)	7,276,126,50	Budžet od 16.11.2017 do 31.12.2018 – 2,126,200
Budžet potrošen u fazi (CHF)	2,127,377	
Informacije o doprinosima partnera i/ili ostalih donatora (kalkulisano u CHF) 100% SDC		

Implementacione organizacije:	Swisscontact i Riinvest Institute	
Glavni nacionalni partneri:	Ministarstvo Trgovine i Industrije, Privredne Komore, vodeće firme	Glavni međunarodni partneri: n/a

Koordinator projekta	Argjentina Graždani	Broj projektnog osoblja	Nacionalni: 16
Međunarodni konsultanti (planirani dani): ¹	9	Dani konsultacija u okviru interventnog budžeta:	139.5
Nacionalni konsultanti (planirani dani):	41	Nacionalni:	93
Riinvest (planirani dani):	57	Međunarodni:	46.5
Swisscontact (planirani dani)	57		

¹ Dodatne međunarodne i lokalne konsultacije su planirane kroz budžet za četvrti deo koji se odnosi na procene i intervencije u okviru trećeg PPSE ishoda (Vidi dodatak III).

	Riinvest (izvršeni dani): 57
--	------------------------------

2. Rezime

Tokom prve godine Faze II PPSE, podržane i implemtnirane intervencije imale su svoj fokus na skali i potencijalu ekspanzije. Rezultati koji se mogu pripisati tokom prve godine implemtnacije ispunili su i premašili (u nekim pokazateljima) ciljeve zapošljavanja PPSE-a za prvu godinu. Sveukupno, podržane intervencije su generirale oko 475 FTE-ova, sa preko 1.700 žena i muškarace korisnika koji su stekli više od 1,75 miliona CHF od mogućnosti za rad. Pozitivni ali sa manjim obimom, bili su rezultati u pogledu doseg iznosa prihoda ostvarenog od strane MSP-a. Oko 106 malih i srednjih preduzeća imalo je koristi od PPSE intervencija, i zabeležilo je neto dodatni prihod od preko 570.000CHF.

Za FNI sektor, veliki napori su uloženi u intervencije vezane za ugovornu poljoprivredu, olakšavanje trgovine i razvoj proizvoda. Poljoprivredni ugovori i olakšavanje trgovine su proizveli značajan deo rezultata koji se mogu pripisati PPSE-u. Takođe, PPSE je podržao ugovornu poljoprivredu u novih 6 regiona sa 9 partnera uz dostup od 335 poljoprivrednika. Kao rezultat podrške za olakšavanje trgovine, kosovska MSP su bila u mogućnosti da pristupe novim izvoznim tržištima, potpišu dugoročne međunarodne ugovore i ostvare dodatni izvoz od skoro 900.000CHF (švajcarskih franaka). PPSE je podržao oko 17 MSP kako bi unapredili svoje postojeće proizvode i lansirali nove, rezultirajući sa preko 22 novih finalnih proizvoda koja se sada nalaze na tržištu, dok će ostali proizvodi uskoro biti predstavljeni.

Tokom 2018 godine, PPSE je podržao turistički sektor aktivnostima oko privlačenja stranih turista, razvojem novih turističkih proizvoda, obukom za tražena turistička i ugostiteljska zanimanja i pružanjem podrške opštinama Priština i Prizren da poboljšaju svoju turističku ponudu kao i u koordinaciji sektorski aktivnosti. Fond mogućnosti je dodatno integrisan u sektorske intervencije podržavajući projekte zajedničkog ulaganja čiji je cilj promovisanje održivog rasta lanca vrednosti. Fond za socijalno uključivanje je novi PPSE mehanizam koji je uveden u II fazi za promovisanje pravednosti i uključivanja socijalno isključenih manjinskih zajednica i žena.

3. Izveštaj o rezultatu po ishodu

3.1. Uticaj

UTICAJ : MSP koja posluju u dobro organizovanim i inkluzivnim ekonomskim sektorima obezbeđuju povećano i održivo zapošljavanje za mlade žene i muškarce na Kosovu.	Uticaj indikator	Osnovna linija ² 2017	2018 ³ (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % Dostignuto u fazi
	Uticaj: Neto dodatno zaposleni FTE	850 FTEs	C= 500 FTEs D= 475 FTEs	95%	2,000 FTEs	24%
	Neto dodatno zaposleni (žene) FTE	270 FTEs	C= 150 FTEs D=188 FTEs	125%	600 FTEs	31%
	Neto dodatno zaposleni mi (manjinske zajednice) FTE	75 FTEs	C= 50 FTEs D=72 FTEs	144%	150 FTEs	36%

PPSE intervencije u 2018 godini, su generalisale oko 475 radnih mesta sa punim radnim vremenom. Intervencije u FNI sektoru doprinose skoro sa 75% ovog rezultata u poređenju sa 19% sektora turizma i 6% od ostalih intervencija (recikliranje) kroz SIF. Rezultati predstavljeni u izveštaju potvrđni su procenama uticaja i direktnim intervjuima sa partnerima. Ostvareni rezultati u izveštajnoj godini potvrđuju da je PPSE dostigao svoje ciljeve. Glavne intervencije u FNI sektoru u 2018 godini bile su: **“ Jačanje sistema poljoprivrednog ugovaranja”, “Podrška povezivanju sa trgovinom”, “ Poboljšanje usluga informisanja”, “Uvođenje specializovanih proizvođača sadnica”, “ Obuka za razvoj” i “Olakšavanje programa sertifikacije”**. Ekpa je sprovedla procene uticaja za sve intervencije. Sveukupno, intervencije FNI-a su generisale oko 357 dodatnih FTE-ova u 2018 godini, u kome je bilo **45% žena i 9% manjinskih zajednica**. Većina zapošljavanja je generisana na nivou primarne proizvodnje. Ovo je omogućeno putem povećanja potražnje (izvoznom i lokalnom) i kapacitetima partnerski procesora, sabirnim centrima i izvoznicima, kao i privlačenjem novih poljoprivrednika i povećanjem primarne proizvodnje.

U FNI sektoru, potražnja za povrćem i MAB proizvodima je u porastu kako na lokalnom tako i na međunarodnom planu, to je stvorilo mogućnost za proširenje ugovorne poljoprivrede. Sa druge strane, nekoliko manjih i srednjih preduzeća je počelo da raste, čime su uspostavljeni lokalni i izvozni ugovori, što je stvorilo potrebu za obezbeđenje primarne proizvodnje. Ugovaranje poljoprivrednika donosi elemenat tržišne sigurnosti poljoprivrednicima. To ih je motiviralo da prošire poljoprivrednu proizvodnju i zadovolje potrebe za ugovorenom proizvodnjom. Kako ova potražnja i dalje raste, glavni izazov u poljoprivrednoj proizvodnji će biti nedostatak radne snage.

U 2018 godini, sektor turizma se fokusirao na implementaciju sledećih intervencija: **“ Razvoj turističkih proizvoda”, “ Turističke atrakcije”, “ Specijalizovana turistička zanimanja”, “ Međunarodna promocija”** i teme u vezi **koordinacije sektora**. Ove intervencije su generisale **dodatnih 92 FTE-a uz 28% zastupljenosti žena i 16% pripadnika manjinskih zajednica**. Turistički trendovi širom zemlje pokazuju da se broj turističkih preduzeća povećava, što rezultira većim brojem smeštajnih jedinica, restorana, turoperatera i vodiča. Rezultati istraživanja turističke ponude obavljani od strane Kosovske agencije za statistiku pokazuju porast (više od 10%) trendova u zapošljavanju u smeštajnim objektima i restoranima u protekle tri godine. Istovremeno, posmatrano je više inicijativa i angažovanja iz privatnog, NVO i javnog sektora

² Zasnovano na dostignućima u I fazi.

³ Kolona predstavlja izmerene rezultate u okviru perioda izveštavanja

Zbog međunarodnih promotivnih aktivnosti, broj turista koji posećuju Kosovo značajno se povećava. To se pretvara u potražnju za većim brojem smeštaja, hrane, transporta, novih zanimanja i turističkih atrakcija. Prema zvaničnim podacima sektor gostoprimstva je zabeležio rast od najmanje 8% u 2018 godini.

Ishod1: Mlade žene i muškarci imaju koristi od profitabilnog i inkluzivnog zapošljavanja, stvorenog u dinamičnim, malim i srednjim preduzećima u rastućim sektorima.	Ishod indikatora	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	OC 1.1 Broj žena i muškaraca koji su profitabilno zaposleni	0	C= 1,250 D= 1,730	138%	5,000	35%
	Broj žena i muškaraca koji su profitabilno zaposleni (žene)	0	C= 375 D=674	180%	1,500	45%
	Broj žena i muškaraca koji su profitabilno zaposleni (pripadnici manjinskih zajednica)	0	C= 125 D=130	104%	500	26%
	OC 1.2 Povećanje dohotka od 5,000 u korist muškaraca i žena kroz plate/nadnice	0	C= CHF 2,400,000 D=CHF 1,756,016	73%	CHF 9,600,000	18%

PPSE-u se pripisuje oko **1,580 dodatno zaposlenih žena i muškaraca**, kao rezultat **FNI** intervencija u 2018 godini. Polna struktura zaposlenih je **42% žena i 58% muškaraca**, dok je zastupljenost **manjinskih zajednica 6%**. Zarada (kroz plate ili dnevnice) dodatno angažovanih muškaraca i žena u 2018 godini iznosi **€1,141,357⁴**.

Intervencije u sektoru turizma stvorile su mogućnost zapošljavanja za oko **125 žena i muškaraca**, sa rodnom strukturom od **76% muškaraca i 24% žena**, zastupljenosti pripadnika **manjinskih zajednica od 13%**. Ukupna zarada novo zaposlenih iznosi **312,000€**. Ekipa je primetila da turističke kompanije kontinuirano rastu, angažuju i povećavaju broj vodiča svake godine, zbog većeg prihoda i prometa turista koji se mogu pripisati PPSE intervencijama. Pojednosti o intervencijama i aktivnostima koje su dovele do rezultata detaljno su predstavljene pod odgovarajućim rezultatima.

Izlaz 1.1 MSP su poboljšala kvalitet i diversifikaciju proizvoda i usluga

⁴ Ovaj iznos uključuje zaradu kroz plate i dnevnice, kao i neto prihod domaćinstava na farmi. Članovi domaćinstava se ne plaćaju preko plata ili dnevnica tako da se prihodi domaćinstava na farmi smatraju prihodima članova domaćinstava koji se bave poljoprivredom..

Izlaz1.1: S MSP su poboljšala kvalitet i diversifikaciju proizvoda i usluga	Indikator izlaza	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	1.1. Broj novih i poboljšanih proizvoda i usluga koji se promovišu kroz MSP	0	C= 38 D=35	92%	150	23%
	1.1.2 Dodatna vrednost investicije za proizvode i usluge	0	C= CHF 1,250,000 D=CHF 1,047,256	84%	CHF 5,000,000	21%
	1.1.3 Broj MSP koja nude i poboljšane proizvode i usluge.	0	C= 25 D=16	64%	100	16%

PPSE je podržao MSP u **FNI sektoru** kako bi poboljšale kvalitet i diversifikaciju proizvoda kroz svoje intervencije i OF. Ova podrška je olakšana kroz mehanizme kao što su: poslovna platforma: “Obuka za Razvoj” – potpomognuta CEED-om, uz ko investiciju u procesne kapacitete u četiri MSP-a, kroz OF intervencije i kao individualna konsultantska podrška malim i srednjim preduzećima putem misija SEC i Recura.

Tokom FNI intervencija, oko **14 MSP** podržanih od strane PPSE su na tržište uvela **22 finalno obrađena proizvoda**⁵ i **11 osnovnih proizvoda**⁶. PPSE je podržao više od 30 malih i srednjih preduzeća u cilju poboljšanja i uvođenja novih proizvoda i usluga za FNI sektor, od kojih se većina očekuje da će lansirati i poboljšati svoje proizvode u 2019 godini. Za 2018 godinu, partnerska MSP su prijavila dodatne investicije u iznosu od gotovo **€ 850,000**.

- Intervencija ‘**Obuka za Razvoj**’ implementirana od strane lokalnog specializovanog pružatelja usluga CEED sa ciljem pružanja podrške malim i srednjim preduzećima u poboljšanju kvaliteta postojećih i uvođenju novih proizvoda. Aktivnosti ove intervencije su obuhvatile razmenu znanja, studijske posete i individualnu obuku. “**Obuka za Razvoj**” je uspostavljena kao poslovna platforma u kojoj je 17 malih i srednjih preduzeća (MSP) upisano kroz plaćanje naknade a usluge (uz popust od strane PPSE podrške). Mala i srednja preduzeća (MSP) su pozvana putem većeg skupa gde je konačni odabir izvršen po prioritetu MSP –a u uvođenju novih i poboljšavanju postojećih proizvoda. MSP koja su učestvovala bila su iz sektora voća i povrća, MAP i konditorskih sektora. Ova mala i srednja preduzeća su prošla kroz obuku o identifikovanim temama za razvoj proizvoda, posetila su 3 lokalna i 2 regionalna MAP-a iz sektora hrane. Individualna obuka je dostavljena za 9 najprivrženijih MSP-a unutar poslovne platforme. Regionalne posete i individualne kućne sesije su visoko ocenjene od strane MSP-a. Stoga, PPSE planira da prati poslovnu platformu u ove dve oblasti.

⁵ Završni prerađeni proizvodi uključuju primere kao što su začini, maslac sa kikirikijem/lešnikom/suncokretom džemovi od goji bobica, supe, čajevi, kolači itd.

⁶ Ovi proizvodi uključuju poljoprivredne culture koje su integrisane u ugovornu poljoprivredu: paprika feferonke, krastavac, kamilica, peppermint, oregano, goji bobice, zlatne bobice, bundeva, suncokret i kopriva.

- Da bi se poboljšali prerađivački kapaciteti, pet MSP-a je podržano kroz sufinansiranje mašina. Među njima su dve MSP-e (PNK i Peppermint) podržane kroz OF i dve (Vicianum i 99 Lule) po sektorskim intervencijama. U svim slučajevima poboljšanje u mašinstvu omogućilo je ovim MSP da poboljšaju kvalitet i prošire proizvodne kapacitete za finalne proizvode. Pored toga, četiri **MSP-a** su podržana u SEC misijama (Missini, Skurt Homemade, Meridian Kitchen i Trboljevac) i jedno **MSP** sa konsultacijama za razvoj sa Recurom (KB Krusha) za unapređenje svojih procesa, proizvoda i usluga. Od pet **MSP-a** dva su bila u vlasništvu pripadnika iz manjinskih zajednica a dva u vlasništvu dveju žena.
- PPSE je istražio saradnju sa međunarodnim pružateljima usluga za organizovanje kratkih treninga o **Prehrambenoj Tehnologiji** za MSP-e u prehrambenoj industriji. Ekipa trenutno razmatra modalitete saradnje sa Univerzitetom Prehrambene Tehnologije u Plovdivu, nakon nesposobnosti da Edukacijski Centar za osposobljavanje industrijske zone u Bursi (BUTGEM BTO) organizuje ove treninge. Učesnici takvih kratkoročnih obuka biće prehrambeni tehnolozi u okviru malih i srednjih preduzeća u sekoru mlekarstva, voća i povrća.

Kako bi podržao razvoj novih turističkih proizvoda i atrakcija, PPSE je implementirao dve intervencije " **Razvoj Turističkih Proizvoda**" i " **Turističke atrakcije**". Konkretno, projekat je podržao dva turistička aktera (Aeroklub Shkaba i Supercampers) u uvođenju četiri nova turistička proizvoda. Ekipa je radila zajedno sa opštinama Priština i Prizren, potpisivanjem memoranduma o razumevanju, ka uspostavljanju pravnog okvira koji će voditi do poboljšanja i uspostavljanja lokalnih muzeja i poboljšanja turističke ponude grada. Glavni izazov u izveštajnom period bio je uvođenje PPSE turističkih aktivnosti u nove dve opštine Priština i Prizren, čije je uključivanje u sector turizma još uvek u početnim fazama.

Turistički proizvodi, koji su podržani tokom 2018 godine, biće lansirani početkom 2019 godine. PPSE je nastavio da monitoriše turistička MSP-a i proizvode koji su podržani tokom prethodne dve godine (pokretna staza skijanje i dečiji park zabave u blasti Boge, opština Peć) koji su nastavili da privlače turiste, što je dovelo do 50 preduzeća korisnika. U 2018 godini, **dva nova turistička proizvoda** (snežna tura i streličarstvo u Rugovu) su bila predstavljena od strane **dva** PPSE-ova partnera. Iznos od **€64,500** je investiran od strane PPSE-a za podršku malim i srednjim preduzećima.

- Kroz intervenciju " **Razvoj Turističkih Proizvoda**", PPSE je podržao razvoj četiri turistička proizvoda. Prvi proizvod je paraglajding, razvijen u saradnji sa Aeroklubom Shkaba i opštinom Prizren. Ostala tri proizvoda su glamping, biciklizam i kajak razvijeni u saradnji sa turoperatorom Supercampers i opštinom Prizren. Očekuje se da će svi proizvodi biti lansirani u proleće 2019 godine. PPSE aktivno traži private partnere za razvoj turističkih proizvoda, ali inicijativa privatnog sektora ostaje nezadovoljavajuća.
- Kroz intervenciju " **Turističke atrakcije**", PPSE podržava opštinu Priština sa tehničkom lokalnom ekspertizom, u aktivnostima u vezi sa uspostavljanjem i ponovnim korišćenjem kulturnih lokaliteta, planom upravljanja muzejima i planom prihoda, istorijskog centra grada, galerija, izradom pravnih dokumenta/statute, uspostavljanjem info turističkog centra i olakšavanje procesa izrade strategije turizma. Kao rezultat toga, očekuje se da će opština Priština finansirati uspostavljanje sledećih atrakcija: Školski dom porodice Hertica, Umetničko sklonište, Model puta za istorijski centar Prištine i muzej Ibrahim Kodra. Očekuje se da će novim muzejima upravljati privatni sektor ili nevladine organizacije.

Izlaz 1.2 MSP su povećala proizvodnju

Izlaz1.2: MSP su povećala proizvodnju	Indikator izlaza	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	1.2.1 Broj farmi ili malih i srednjih preduzeća koja su uključena u ugovornu poljoprivredu	350 MSP	C= 250 MSP D= 345 MSP	138%	1,000 MSP	35%
	1.2.2 Povećanje ugovorne proizvodnje	200 ha	C= 125 ha D= 401 ha	320%	500 ha	80%

Dve intervencije su olakšane sa ciljem povećanja količine i kvaliteta proizvodnje poljoprivrednika za izvođače radova (prerađivači, centri za prikupljanje, izvoznici). U okviru intervencije **“Jačanje ugovaranja u poljoprivrednom sistemu”**, PPSE je podržao izvođače radova (11MSP) u povećanju kapaciteta za preradu/agregiranje kapaciteta kao i usluga(savetovanje i mehanizacija) za svoje poljoprivrednike. To je omogućilo postojećim poljoprivrednicima, da povećaju produktivnost i kvalitet, kao i da privuku nove poljoprivrednike u ugovaranje. Šta više, PPSE podržava **“Uvođenje specijalizovanih proizvođača sadnica” (2 MSP)** sa ciljem poboljšanja pristupa i kvaliteta sadnica za poljoprivrednike (sa fokusom na ugovorene poljoprivrednike).

U 2018 godini, PPSE je dostigao ukupan broj od **335 poljoprivrednih gazdinstava i 10 MSP-a**, od kojih je **113** vođeno od strane žena i 28 pripadnika manjinskih zajednica. Farme koje imaju koristi od PPSE su proširile svoju ugovornu proizvodnu oblast sa preko 400 h u 2018 godini. Važno je napomenuti da je ova intervencija proizvela većinu PPSE rezultata u smislu zapošljavanja.PPSE se pripisuje više od **222 FTE i skoro 1200 ljudi**, uključujući značajan rezultat u zapošljavanju žena (oko40%) i pripadnika manjinskih zajednica (srpske i RAE zajednice – oko 10%) koje su dodatno angažovane (među novim farmerima)⁷ u okviru ugovora o poljoprivrednoj intervenciji. Pored toga, podržani ugovoreni poljoprivrednici (ugovoreni u 2017 godini) imaju stvorena održiva radna mesta pripisana na PPSE u okviru I faze, i isključeni su od rezultata koji se mogu pripisati za ovaj izveštajni period⁸.

- Kroz intervenciju **“Jačanje sistema pljoprivrednog ugovaranja”**, PPSE ekipa je saradivala sa 11 izvođača radova (prerađivačima, sabirnim centrima i izvoznici) koji su ugovorili preko 335 pljoprivrednika. Podrška koja je pružena našim partnerima sastojala se od mašina i savetodavnih usluga koje su ponuđene poljoprivrednim proizvođačima sa ciljem povećanja proizvodnje, produktivnosti, kvaliteta, tako da izvođači ispune planirane/tražene količine za domaće izvozno tržište.Ugovoreni poljoprivrednici su rasprostranjeni širom Kosova, pokrivajući 10 opština/regiona (Priština, Peć, Podujevo, Uroševac, Kačanik, Srbica, Istok, Leposavić, Orahovac, Štimlje). Izvođači radova su uveli 11 novih useva(paprika feferonke, krastavac, kamilica, paprena metvica, oregano, goji bobice, zlatne bobice, bundeva, suncokret i kopriva), pored ostalih useva iz prethodnih godina. Najvažniji rezultat je bilo ugovaranje preko 137 novih poljoprivrednika. PPSE je sproveo detaljnu procenu uticaja sa poljoprivrednicima i izvođačima radova za ovu intervenciju, gde je više od 84% izjavilo da su zadovoljni ugovornom poljoprivredom i od toga samo 6% je nezadovoljno. Među ispitanim poljoprivrednicima,

⁷ Od svih ugovoreni poljoprivrednika u 2018 godini (podržanih od strane PPSE intervencije) 41% (137 od 335) je novo ugovoreno. To znači da ovi poljoprivrednici ranije nisu proizvodili ugovorenu poljoprivredu. Ekipa je pitala ove poljoprivrednike da li su zamenili bilo koju postojeću proizvodnju za ugovorenu proizvodnju, i u 95% slučajeva su izjavili da su samo proširili proizvodnju kako bi zadovoljili ugovorene količine. Prema tome, PPSE je samo pripisao rezultate od novo ugovoreni poljoprivrednika u 2018 godini samo u pogledu zapošljavanja.

⁸ Ovi rezultati su dobijeni intervjuisanjem 211 ugovoreni poljoprivrednika i potvrđeni kroz dubinske intervju sa izvođačima radova.

sigurno tržište, profitabilnost i viša cena su rangirani kao tri glavna razloga za angažovanje u ugovorenoj proizvodnji. Ovi pozitivni rezultati su zabeleženi iako je sezona 2018 godine imala nepovoljne vremenske uslove za poljoprivredu na Kosovu, zbog čega su se farmeri suočili sa kasnim prolećnim mrazom, poplavama i gradom. Preko 80% poljoprivrednika prijavilo je oko 50% štete zbog vremenskih prilika.

- **“Uvođenje specijalizovanih proizvođača sadnica”** je intervencija koja se implementirala kako bi se poboljšao pristup i kvalitet sadnica za MSP poljoprivrednike voća i povrća, sa fokusom na ugovorenu proizvodnju. Očekuje se da će to direktno uticati na kvalitet i prinos primarne proizvodnje. Da bi se to postiglo, PPSE je podržao osnivanje jednog novog **modernog rasadnika (Agrobora)** i unapređenje jednog postojećeg rasadnika (**Fidanishtja e Godancit**) za proizvodnju povrća. Osim toga, dva MSP-ova centra za prikupljanje (Agroprodukt i Peppermint) su podržana da poboljšaju svoje rasadnike, PPSE očekuje da će dva rasadnika za proizvodnju povrća početi da se koriste za sezonu 2019 godine. PPSE konstantno integriše partneritet sa ugovornom poljoprivrednom intervencijom.

3.3. Ishod 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u bolje organizovanim inkluzivnim tržišnim sistemima

Ishod 2: MSP poboljšavaju svoju ponudu, efikasnost i konkurentnost u bolje organizovanim inkluzivnim tržišnim sistemima	Indikator ishoda	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	2.1 Broj MSP koji ima koristi od korišćenja novih ili unapređenih usluga podrške	0	C= 38 SMEs D= 16 SMEs	42%	150 MSP	11%
	2.2 Povećanje neto prihoda kod 150 MSP-a	0	C= CHF 950,000 D=CHF 572,852	60%	CHF 3,800,000	15%
	2.3 Institucije više odgovaraju na rast privatnog sektora	0	<i>Kvalitativna procena zasnovana na FGD ključnog osoblja institucija</i>			

PPSE je olakšao oko **7 novih usluga podrške**⁹ za MSP- e iz FNI sektora. U 2018 godini, **11 MSP-a je imalo koristi od ovih usluga podrške**, samo oko 22% MSP-a su koristila ove usluge. Očekuje se da će se broj MSP-a koje će imati koristi od novih ili poboljšanih usluga podrške povećati u 2019 godini, zbog vremena koje je bilo potrebno za uvođenje ovih usluga podrške, pre svega, kao i za MSP-a koja će dati rezultate korišćenja ovih usluga. MSP korisnice su izvestile neto dodatni prihod od oko 236,000EVRA kao direktan rezultat svih FNI intervencija

Tokom 2018 godine, PPSE je dospeo do **20 MSP-a (5 direktno i 15 indirektno)** koje su imale koristi od **3 novih usluga podrške**¹⁰ razvijene kroz PPSE intervencije. Dok je broj MSP-a koje su imale koristi od svih turističkih intervencija **84**, koje su prijavile neto dodatni prihod od oko €254,500. Ekipe radi i sa

⁹ PPSE usluge podrške za FNI uključuju 1. Obuka za Razvoj.2. Studija izvodljivosti za Krušu, 3. Organska sertifikacija. 4. Sertifikacija Global Gap. 5. Konsultacije za pripremu i izlaganje na sajmu Biofach. 6. Usparivanje za izvoz MAP proizvoda na Švajcarsko tržište. 7. Prilagođene marketinške usluge za nove proizvode.

¹⁰ PPSE usluge podrške za turizam uključuju: 1. Konsultacije za pripremu i izlaganje na ITB i Sajmovima destinacija i prirode. 2. Pružanje obuke za turističke gradske vodiče. 3. Obuku za konobare u Gračanici

tri opštine i MTI da poboljšaju svoje planiranje, ponudu, efikasnost i konkurentnost kroz aktivnosti specijalizovanih turističkih zanimanja, promociju Koosva na međunarodnim tržištima i poboljšanju sektorske organizacije.

Izlaz 2.1: Pružaoci usluga nude poboljšane usluge podrške poslovanju

Izlaz 2.1: Pružaoci usluga nude poboljšane usluge podrške poslovanju	Indikator izlaza	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	2.1.1 Broj MSP-a koje koriste nove i poboljšane usluge koje nude pružaoci usluga	0	C= 75 SMEs D= 69 SMEs	92%	300	23%

U okviru FNI sektora, podrška PPSE-a malim i srednjim preduzećima (MSP) bila je fokusirana na programe sertifikacije, olakšavanje trgovine, informacije o poljoprivredi, marketing i usluge razvoja proizvoda i poslovanja. Kroz intervenciju **“Olakšavanje programa za sertifikaciju”**, PPSE je uspostavio partnerstvo sa sektorskim BMO-ima (Organika i Mjedra e Kosovës) u podržavanju troškova sertifikacije Organic, BioSuisse i Global GAP za BMO članove. U partnerstvu sa udruženjem distributera (SHTIB), PPSE sprovodi implementaciju **“Poboljšane informacione Usluge”**, a ciljem poboljšanja protoka informacija i kvaliteta od distributera do poljoprivrednika¹¹. PPSE je pilotirao intervenciju **“Olakšavanje marketinških usluga”**, podržavajući jedno MSP sa prilagođenim marketinškim uslugama oko promocije novih proizvoda. Ovo će se dodatno proširiti tokom 2019 godine. Ostale usluge podrške su olakšane kroz intervencije u okviru drugih rezultata (na primer Olakšavanje trgovine u okviru 2.2)

Sveukupno, najmanje 11 MSP-a je već imalo koristi od usluga podrške koje je omogućio PPSE, od 49 MSP-a koje su koristile ove usluge. Očekuje se da će broj MSP korisnika, i koristi od prihoda značajno povećati tokom 2019 godine. PPSE je, podržavajući BMO-e za pružanje programa sertifikacije, takođe doprineo povećanju broja MSP-a u tim BMO-ima. U Organiki broj MSP-a u 2017 godini bio je 5 u odnosu na 32 do kraja 2018 godine.

- Kroz intervenciju **“Olakšavanje Programa Sertifikacije”**, PPSE je omogućio organsku sertifikaciju u kojoj je 25 (od toga 9 po prvi put) od 27 MSP podnosilaca zahteva bilo sertifikovano sa organskim sertifikatom, dva MSP-a sa BioSuisse sertifikatom, i 3 proizvođača borovnica sa Global Gap sertifikatom. PPSE podržava troškove sertifikacije za MSP-e (50% za nove MSP podnosiocce i 25% za resertifikaciju). Usluge sertifikacije se nude preko Organike (udruženje firmi NDŠP i MAB kompanija) od strane sertifikacionog tela Albinspekt iz Albanije, dok se Global Gap sertifikat vodi preko Mjedra e Kosovës (udruženje proizvođača mekog voća) od strane Gap Plus-a iz Kosova. Pored toga, PPSE je podržao Organiku da uvede novu uslugu, u pripremi kandidata (članova udruženja) saglasno sa organskim sertifikatom. Imajući u vidu da je sertifikacija sprovedena tokom 2018 godine, MSP će koristiti prednosti ove sertifikacije tokom 2019 godine, povećanjem prihoda i pristupom novim izvoznim tržištima, Površina kultivisane organske zemlje povećala se sa 204 hektara u 2017 godini, na 506 hektara u 2018 godini, dok je 36% teritorije Kosova sertifikovano sa organskim proizvodima za sakupljanje divljih vrsta. 90% rasta kultivisane organske zemlje i divlje organsko prikupljanje se pripisuje PPSE-u.

¹¹ Male prodavnice agro apoteke

- Intervencija **“Poboljšavanje informacionih Sistema”** ima za cilj da poboljša system i kvalitet pružanja informacija od poljoprivrednih apoteka do poljoprivrednika. Aktivnosti koje se sprovode pod ovom intervencijom su u toku i obuhvataju osnovnu procenu poljoprivrednih proizvoda i pružanje informacija na Kosovu, razmenu posetilaca radi učenja iz najboljih regionalnih praksi, obuke za poljoprivredne apoteke i održavanje okruglih stolova za sektorske teme. Ove aktivnosti će uticati na najmanje 35 poljoprivrednih apoteka u većim regionima Prizrena i Peć, koji će biti identifikovani na osnovu mreže klijentele poljoprivrednika.
- PPSE je pilotirao intervenciju **“Olakšavanje Marketinških Usluga”** povezivanjem jednog MSP-a (Ananas Impex) sa lokalnom agencijom za marketing (Trokit). Povezivanje je urađeno kroz sufinansiranje marketinških troškova prilagođenim uslugama posebno dizajniranim za promociju proizvoda. Planirane su daljnje aktivnosti za proširenje prilagođenih marketinških usluga za MSP-a u prehrambenom sector, sa fokusom na PPSE partnerstvo MSP-a – koja predstavljaju nove proizvode – povezane sa izlazom 1.1. Ove marketinške usluge uključuju brendiranje, dizajn, promociju, marketinšku inteligenciju i marketinške planove. Marketinške agencije su uglavnom pružale ove usluge većim kompanijama. Korišćenje prilagođenih marketinških usluga može pomoći MSP-ima da povećaju prodaju i poslovni rast.
- MSP iz FNI sektora takođe su bila podržana uslugama kao što su olakšavanje trgovine, usluge za razvoj proizvoda i poslovanja kroz intervencije drugih izlaza. One uključuju **“Obuku za Razvoj”**, **“Podršku povezivanja za tržište”**, SEC misije itd.

U sektoru **turizma**, podrška je bila usmerena na neformalne treninge za tražena turistička i ugostiteljska zanimanja i usluge za podršku turoperatorima u fer sudelovanju. Pod intervencijom **“Specijalizovana Turistička Zanimanja”** podržana su tri neformalna treninga, dva za tursitičke vodiče i jedan za konobare/konobarice. Usadnji sa lokalnim pružiteljem usluga (Svonon) podržani su turooperatori koji su učestvovali na sajmovima ITB Berlin i DN Pariz za bolju pripremu i prezentaciju kako bi mogli bolje pristupiti novim prodajnim kanalima za vreme i nakon sajma.

Do sada rezultati pokazuju da najmanje **20 MSP** koristilo tri nove podržane usluge i angažovalo trenirane vodiče. Kao rezultat PPSE-ovih podržanih neformalnih obuka, **30 vodiča** i konobara/konobarica (**10 iz srpske zajednice**) je bilo angažovano u turizmu i ugostiteljstvu u iznosu od **11 FTE (9 pripadnika srpske zajednice)**.

- Intervencija **“Specijalizovana Turistička Zanimanja”** uključuje uvođenje dva neformalna treninga, jedan za gradske turističke vodiče koji su podržani 2017 godine i jedan za konobare/konobarice. Rezultati treninga za planinske vodiče koji su podržani 2017 godine, pokazali su sve veći broj polaznika angažovanih kao planinski vodiči. Za organizaciju gradskih turističkih vodiča, sprovedena je preliminarna procena sa oko 15 turističkih preduzeća (hoteli, hosteli, restorani, turooperatori) da bi se razumela potražnja tržišta za vodičima. Rezultati su pokazali da postoji velika potražnja za vodičima i da su preduzeća spremna da ih angažuju. Stoga je PPSE ugovorio Gearsup Solution da isporuči obuku za gradske vodiče. Trening za konobare/konobarice organizovao je TOG (Turistička Organizacija Gračanica), kao rezultat zahteva od restorana u Gračanici. Ukupno je 51 osoba obučena od strane ove dve podržane obuke (39 iz srpske zajednice)

Izlaz 2.2: MSP su poboljšala pristup kanalima prodaje

Izlaz 2.2: MSP su poboljšala pristup kanalima prodaje	Indikator izlaza	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi
	2.2.1 Broj MSP koji koriste nove i poboljšane kanale prodaje	0	C=75 SMEs D= 40 SMEs	53%	300	13%
	2.1.2 Broj zajedničkih promotivnih aktivnosti za tržišne segmente	0	C= 13 D= 11	85%	50	21%

Podrška PPSE za **FNI** MSP u cilju poboljšanja pristupa prodajnim kanalima je uglavnom bila usmerena na promociju izvoza. Ekipa je implementirala intervenciju **“Podrška povezivanja za trgovinu”** za promovisanje izvoza svežih i prerađenih proizvoda. U partnerstvu sa sektorskim udruženjima (oRganika i SHFK – udruženje proizvođača voća), pružena je podrška za izlaganje i učešće na dva sajma i organizaciju prodaje i misije kupaca. Da bi promovisali prehrambene proizvode i proizvođače na lokalnom tržištu, ekipa je pilotirala podršku za TV emisiju (Toka jonë).

Oko **11 MSP-a** bilo je deo svih PPSE-ovih promotivnih aktivnosti koje su podržavale izvoz. Izvanredni rezultati postignuti su izložbom MSP-a na sajmu Biofach, sa dodatnim ugovorenim prometom od oko 870.000 CHF samo u 2018 godini. Dalje, više dugoročnih partnerstava je inicirano kroz misiju prodaja i kupovina sa Švajcarskim kompanijama. Intervencija **“Podrška povezivanja za trgovinu”** doprinela je godišnjim rezultatima sa preko 120 FTE.

- Intervencija **“Podrška povezivanja za Trgovinu”** je implementirana kako bi se povećao izvoz NDŠP i voća na tržište EU, sa fokusom na organske proizvode. U partnerstvu sa Organikom, ekipa je podržala učešće na izložbi 7 NDŠP MSP-a na sajmu BioFach u Nirnbergu, Nemačka. Kao rezultat ovog sajma, potpisano je 16 ugovora sa međunarodnim kupcima, što se sastoji od 382 tone za 32 proizvoda. Ovo je prvi put da je Kosovo imalo svoj štand na ovom sajmu. PPSE je sufinansirao sa članovima Organika Kosovski štand tokom 2018 godine i podržao ga je sa uslugama konsultacija za spajanje tokom i nakon sajma. Podršku za izlaganje na sajmu za 2019 godinu, preuzela je KIESA te je PPSE povukao svoju podršku. PPSE je intenzivirao focus na promovisanje kosovskih organskih proizvoda na švajcarskom tržištu kroz zajedničko uvođenje švajcarske kompanije - Triple E¹². Jedna prodajna misija u Švajcarskoj i jedna kupovna misija na Kosovu su rezultirale potpisivanjem ugovora 3 Kosovskih kompanija (Eurofruti, Agroproduct i Peppermint) koje su potpisale ugovor sa 2 Švajcarske kompanije (Biopartner odnosno Erboristi Lendi). Očekuje se da će prve isporuke biti izvršene u prva 3 meseca 2019 godine. Osim prodaje, valja spomenuti da su dva MSP-a sertifikovana sa sertifikatom BioSuisse, koji je obavezan za izvoz organskih proizvoda u Švajcarsku, dok će Eurofruti biti podržan od strane Biopartnera sa dobijanjem BioSuisse sertifikata. Sveukupno, 6 lokalnih i 4 švajcarske NDŠP kompanije su bile deo ovih misija. Konačno, 3 kosovska proizvođača jabuka su podržana da učestvuju na sajmu InterPoma u Italiji, kako bi istražili potencijale za izvoz i naučili najbolje prakse u vezi sa proizvodnjom i organizacijom jabuka.
- Što se tiče promocije na lokalnom nivou, u decembru, projekat je započeo da radi sa Moments Media da finansira neke epizode emisije pod nazivom “ Toka Jonë”, nedeljni TV program koji se emituje na Klan Kosova kanalu i koji promovise domaće proizvođače/proizvode. Saradnja sa ovom agencijom će se nastaviti tokom 2019 godine. Pored promocije domaćih

¹² www.eeexport.com

proizvoda, cilj ove TV emisije je id a edukuje publiku o proizvodima, njihovom kvalitetu i poboljšanju percepcije proizvod, a samim tim i povećanju prodaje domaćih proizvođača.

U sektoru **turizma**, 29 MSP-a koristilo je nove i poboljšane kanale prodaje kroz podršku za **7 zajedničkih promotivnih aktivnosti**. Pored toga, št MSP-a koja su bila podržana u 2017 godini su takođe imale koristi i u 2018 godini. Aktivnosti koje su podržane u okviru intervencija **“Međunarodne promocije”**, uključivale su podršku za učešće na sajmu (ITB Berlin i DN Paris) i organizaciju i putovanja upoznavanja za azijske i belgijske tržišne segmente. Štaviše, PPSE je podržao jednog turoperatora (BNA) za promociju u specijalizovanim medijima (Vanderlust UK, Swiss Alpine Magazine) i organizovao lokacijski izlet na Kosovu za filmske stvaraoce. Turooperatori koristio su prijavili preko **7.500 dodatnih dolazećih turista** kao rezultat sajмова podržanih od strane PPSE tokom 2017 i 2018 godine. Ovi dodatni turisti su generisali promet od oko **1,100,000Eura** za oko **68** Kosovska turistička **MSP-a**.

- PPSE-ov sektor turizma kroz “Međunarodnu Promociju” podržao je MSP kako bi učestvovali na međunarodnim sajmovima, putovanjima upoznavanja, da se promovišu u specijalizovanim medijima i da stvaraju poslovne veze kroz B2B i B2C sastanke. PPSE je olakšao pripremu 5 dolazećih turoperatora kako bi bili bolje promovisani i kako bi stvorili poslovne veze na sajmovima ITB Berlin i DN Paris, kroz lokalnog pružioca usluga (Svanon). U vezi organizacije poseta upoznavanja i poseta za novinare, PPSE je **podržao dve posete novinara – jednu sa 7 novinara iz Južne Koreje i drugu posetu od 6 japanskih novinara- kao i jednu posetu od 9 turoperatora iz Japana**. Ove aktivnosti su organizovane u saradnji sa Kosovskim Ministarstvom Spoljnih Poslova, dok je Turkish Airlines bio glavni doprinosioc – plaćajući sve avionske karte za učesnike. Ove aktivnosti su bile olakšane od strane **Kosovske Ambasade u Japanu**. PPSE je finansirao organizaciju aktivnosti u zemlji kroz turističke aktere koji su doprineli plaćanjem troškova prevoza, smeštaja i drugih troškova. U saradnji sa MSP, PPSE je takođe podržao posetu upoznavanja **za 12 Belgijskih turoperatora, novinara i vodiča koji su posetili Kosovo tokom meseca Novembra**. PPSE je podržao i drugu regionalnu posetu upoznavanja (deo na Kosovu) za 52 turska turoperatora iz Azije i Bliskog Istoka, koji su organizovali **Travel Shop Turkey i Travel Shop**. Još jedna inicijativa bila je pdržana od starne BNA kako bi se promovisale ponude u **Financial Times magazine, Wanderlust UK i Swiss Alpine magazinu**. Iako se očekuje da će rezultati biti organozovani na osnovu poseta upoznavanja novinara, učešća na sajmovima i promocije u specijalizovanim medijima već su se pokazali kao veoma uspešni u privlačenju većeg broja turista na Kosovu (preko 7.500)
- PPSE je takođe podržao posetu izviđanja za filmske stvaraoce koji su učestvovali na filmskom festivalu Prifilm fest. Ova kativnost je obuhvatila 19 međunarodnih filmskih stvaralaca i bila je urađena sa namerom da promoviše Kosovo na međunarodnoj filmskoj industriji kao novu dstinaciju za snimanje filmova.

Izlaz 2.3: Akteri su poboljšali organizaciju sektora i umrežavanje

poboljšali organizaciju	Indikator ishoda	Osnovna linija 2017	2018 (C=Cilj, D=dostignuće)	Prirast % dostignut u 2018	Kraj faze 2021	Kumulativno % dostignuto u fazi

	2.3 Broj zajedničkih inicijativa za poboljšanje umrežavanja i sektorske organizacije oko odabranih tema: upravljanje otpadom, tržišni segmenti, promocija, koordinacija, razmena znanja	0	C=3 D= 4	133%	10	33%

U 2018 godini, ekipa **FNI** se udružila sa sektorom BMO i ad – hoc grupama MSP u tematskim inicijativama i aktivnostima (u okviru drugih izlaza). Zajedničke inicijative vezane za promociju organizovane su sa Organikom i SHFK (proizvođači jabuka). Zajedničke aktivnosti razmene znanja podržane su u saradnji sa CEED, SHTIB (dobavljači ulaza), Agrocelinom i SHFK. Programi sertifikacije su omogućeni kroz Organiku i Mjedra e Kosovës. Ove intervencije i aktivnosti su doprinele povećanju članstva i uticaju sektorskih BMO. Fokusiran na sektorsku organizaciju PPSE je podržao “ **Konvenciju o Trgovini**”, koju je organizovala KMC, gde su tretirane teme kao što su kasne isplate, nedostatak radne snage, nepravedne trgovinske prakse itd. Pored toga, Riinvest je podržao ekipu u istraživanju i analizi konditorskog sektora kroz intervjue i focus grupu. Na osnovu rezultata istraživanja, PPSE je odlučio da istraži mogućnosti da podrži konditorski sektor oko poboljšanja prodajnih kanala.

U sektoru **turizma**, PPSE je omogućio aktivnosti oko **tri pitanja sektorskih organizacija** i to: Zakon o turizmu, turističke strategije za opštine Priština i Prizren. Zakon o turizmu je izrađen i očekuje se da će biti odobren početkom 2019 godine, dok je strategija turizma u Prištini odobrena od strane skupštine. Štaviše, projekat je sproveo procenu i prateće aktivnosti u vezi sa potencijalnom zabranom plastičnih kesa na Kosovu.

- PPSE je podržao MTI u izradi **Zakona o Turizmu** tako što je angažovao ekspertizu i osigurao uključivanje privatnog sektora. MTI je organizovalo dve radionice, tokom kojih su turistički akteri iz privatnog sektora imali priliku da iznesu svoje mišljenje i osiguraju da administrativne barijere za subjekte u privatnom sektoru budu svedene na maksimum. Očekuje se da će zakon biti odobren od strane Vlade tokom marta 2019 godine. Glavna promena je uvođenje profesije turističkih vodiča i obezbeđivanje finansiranja za novoosnovano odeljenje za turizam u okviru MTI.
- PPSE je podržao opštine Priština i Prizren za razvoj **turističkih strategija**. Ovo je olakšano kroz ekspertizu primene SGDM metodologije sa zainteresovanim stranama u turizmu u Prištini i Prizrenu, u identifikovanju i određivanju prioriteta glavnih strateških posetilaca iz perspective ponude. Strategiju turizma u Prištini takođe je odobrila skupština opštine. Neki od neposrednih ishoda strategije su re-funkcionalizacija Turističke info tačk, postavljanje 45 panela/informacionih monolita na znamenostima u gradu. Očekuje se da će turistička strategija za opštinu Prizren biti odobrena od strane skupštine opštine početkom 2019 godine.
- Kako bi adresirao pitanja vezana za upravljanje otpadom, PPSE je naručio beli papir za zabranu korišćenja plastičnih kesa. Preliminarni nalazi procene podeljeni su sa Ministarstvom za okolinu i prostorno planiranje (MOPP). Nalazi pokazuju tri glavna modaliteta za naptedovanje: porez na plastične kese, zamena ne-biogradivih kesa, zabrana plastičnih kesa.

Imajući u vidu spremnost zvaničnika iz MOPP-a, PPSE će podržati aktivnosti kao što su okrugli stolovi za koordinaciju javnog i privatnog sektora u pronalaženju najboljeg zajedničkog modaliteta za ovo pitanje. Očekuje se da će ove aktivnosti početi u januaru 2019 godine.

3.4.1. Fond mogućnosti

U 2018 godini Fond mogućnosti (FM) je upotrebljen kao dodatni instrument za sektore. Mogućnosti koje komplementiraju sektor intervencija su bile identifikovane na nastavnoj osnovi od strane fasilitatora sektora, fasilitatora za manjinske zajednice i FM menadžera. Svi sporazumi o koinvestiranju za 2018 godinu bili su u sektoru FM i komplementirali su tekuće intervencije u sektoru. Operativni priručnik FM –a je prilagođen u prvom kvartalu 2018 godine, kako bi bio prikladnije rešenje za sektorske intervencije u fazi II i investicijama prikladnog modela poslovanja. Od kako su FM intervencije integrisane sa sektorima, svi rezultati koji se odnose na FM se prijavljuju pod sektorima i odgovarajućim projektnim izlazima. **PPSE je primio 33 izražavanja interesa, 9 aplikacija je imalo priliku da razviju konceptnu notu projekta i 3 ko-investiciona ugovora su potpisana kao i što je planirano budžetom u 2018 godini.** Prvi sporazum o zajedničkom ulaganju je potpisan sa srpskom kompanijom koja se nalazi u opštini Leposavić – **Peppermint International**. Cilj sporazuma o zajedničkom ulaganju bio je da se povećaju prerađivački kapaciteti i proizvodnja sadnica od strane Peppermint-a. Koji posluje u sektoru MAP-a i važan je ugovarač za poljoprivrednike na Severu Kosova. Povećanje kapaciteta prerade omogućilo je Peppermintu da poveća potražnju za proizvodnjom MAP-a kao i njihovim izvozom. Peppermint je proizvođač eteričnih ulja i trenutno izvozi većinu svoje proizvodnje. Završetak projekta će biti uskoro, i trenutno Peppermint očekuje samo mašinu za pakiranje koja je naručena iz Srbije, čiji je dolazak na čekanju zbog poslednjeg povećanja poreza.

Drugi sporazum o zajedničkom ulaganju za 2018 godinu bio je za uspostavljanje modernog rasadnika za proizvodnju sadnica povrća. PPSE je ovaj ugovor potpisao sa Agroborem, kompanijom iz opštine Skenderaj/Srbica, nakon procesa selekcije putem poziva za podnošenje predloga sa 13 kompanija. Sporazumom je predviđeno osnivanje staklenika od 0,2 hektara sa modernim objektima za proizvodnju sadnica povrća. Ova intervencija će doprineti rešavanju pitanja pristupa i kvaliteta sadnica povrća sa fokusom na ugovornu poljoprivredu. Implementacija projekta je bila sporija nego što se očekivalo, zbog ograničenih znanja za izgradnju i opremanje specijalizovanog rasadnika. PPSE je morao da pomogne Agroboreu putem angažovanja vanjskog konsultanta za uspešnu implementaciju. Kao nastavak, potpisan je dodatni sporazum između Agrobore i PPSE-a u kojem su navedene sve dalje investicije koje će Agrobora preuzeti za završak projekta. Ekipa očekuje da će rasadnik biti operativan do meseca marta.

Treći sporazum o zajedničkom ulaganju je potpisan sa kompanijom **Produktet Natyrale të Kosovës (PNK)** koja se nalazi u opštini Peć, u cilju poboljšanja i modernizacije linije za preradu semena bundeve. Ovaj projekat je komplementiran i za ugovorni poljoprivredni sistem, jer je investicija omogućila PNK-u da uvede novi proizvod (suncokretovo seme) i poveća broj ugovorenih poljoprivrednika i količinu kupljenih proizvoda. Ova investicija omogućuje PNK-u da iskoristi mogućnosti za promociju izvoza kao i da prodre na lokalno tržište. Osim toga, nova linija za preradu može se koristiti i za druge proizvode i aktere. (npr. Agroprodukt za smreku). PNK je uspešno završio projekat i svečano otvaranje je organizovano 11 decembra 2018 godine.

3.4.2. Fond za socijalnu uključenost

Tokom 2018 godine, kroz FSU, PPSE je sproveo pet partnerstava, sa tri intervencije: upravljanje otpadom, bio-palet i obuka konobara/konobarica, i dve procene: studiju izvodljivosti za socijalno preduzeće TOKA i procenu za rodne stereotype u obrazovnim izborima sa centrom LEAP (Qendra LEAP) i u saradnji sa EYE projektom.

U sradnji sa javnim i privatnim sektorom, FSU je sproveo intervenciju u vezi upravljanja otpadom u opštini Gračanica, gde su pripadnici RAE zajednica bile specifično ciljane. Kroz ovu intervenciju kompanija G-Plus je povećala kapacitet za preradu plastičnog otpada i time udvostručila svoj izvoz. Ukupno je **stvoreno 26 novih FTE-ova** u unutarnjim objektima i 20 kolektora otpada. Gotovo svi ovi korisnici dolaze iz RAE zajednica. Štaviše, tri mala sakupljača za preradu supodržana sa mašinama za presovanje koje će biti operativne u 2019 godini.

Intervencija u vezi sa proizvodnjom bio-paleta potpisana je sa kompanijom koja je u vlasništvu predstavnika manjinske zajednice krajem 2018 godine. Ova će intervencija biti implementirana i monitorisana u 2019 godini i ma za cilj povećanje kapaciteta proizvodnje i kvaliteta proizvodnje paleta u Novom Brdu.

Intervencija u vezi obuke konobara/konobarica je prijavljena pod turističkim delom.

4. Transversalne Teme

4.1. Socijalno uključivanje

Naredni delovi predstavljaju integraciju manjinskih zajednica u FNI i intervencije sektora turizma za ovaj period izveštavanja.

Uključivanje manjinskih zajednica u FNI intervencije:

- Uspešni primeri FNI ciljanih intervencija u 2018 godini bili su poljoprivredna ugovaranja i peppermint International kroz FM. Od novih ugovorenih poljoprivrednika 47 je iz RAE zajednica (13% žena) su dodatno angažovane – u iznosu od 5 FTE, dok je broj dodatnih radnika iz srpske zajednice bio 42 (oko 40% žena) – što je iznosilo 15 FTE/ Broj korisnika koji dolaze iz manjinskih zajednica među svim ugovorenim poljoprivrednicima (uključujući i one koji su ugovoreni u 2017 godini) je 152 (sa 64% RAE). Najmanje 27 poljoprivrednika iz srpske zajednice ugovoreno je od strane prerađivača u 2018 godini.
- Pod SEC misijom na Kosovu, 2 manjinska preduzeća su bila podržana od strane eksperata, jednog za poboljšanje usluga prodaje i marketinga i drugog za unapređje receptura i kvaliteta proizvoda.
- **Uključivanje manjina u turističke intervencije:**
- U okviru turističkog sektora, podrška za obuku konobara (koju organizuje TOG iz Gračanice) pokazala se prilično uspešnom. Oko 40 mladih iz srpske zajednice iz ruralnih područja obučeno je za zanimanje ugostiteljstva kroz kratkoročnu obuku koju je obezbedio sertifikovani trener. Od svih treniranih učesnika, 10 je bilo zaposleno u lokalnim barovima i restoranima. Organizator obuke TOG, nastavio je da pruža istu obuku drugim zainteresovanim aplikantima bez PPSE podrške.

4.2. Rod

- Intervencije FNI generisale su **162 od 356 FTE ili 45%**, dok je od **1579** osoba koje su **zaposlene sa platama 644 ili 40% su žene**. Što se tiče ženskih poljoprivrednih gazdinstava, **111 od 335 ili 33%** su u vlasništvu žena. PPSE-ove intervencije (ugovorna poljoprivreda, obuka za razvoj, programi sertifikacije itd) su dostigle 8 žena koje su vlasnice SMP (99 Lule, Biofruti, Krusha Coop, Bliff, R Company, Trboljevac, Vicianum i Sweet Pop) u sektoru FNI. Pored obezbeđivanja rodne perspective u svim intervencijama sektora, PPSE ekipa je podržala dva MSP0a u

vlasništvu žena (Sabaja i KS Foods) da učestvuju na sajmu SIAL u Parizu, Francuska. Štaviše, PPSE je podržao pokretanje globalne inicijative Globalni Mentorski Hod na Kosovu, od kojih je 100 žena bilo deo procesa (50 mentora se uparilo sa 50 osoba). Ovaj program će se nastaviti na godišnjim osnovama bez PPSE-ove podrške.

- U sektoru turizma 8 od 19 obučenih gradskih vodiča su bile žene. Obučeni učesnici već posluju na tržištu, ugovoreni su na osnovu potreba turoperatora. Pored toga, PPSE-ov turistički tim je olakšao proces pristupa novim kanalima prodaje u Bear Sanctuari (stanište za medvede) za žene vlasnice preduzeća koje proizvode suvenire ručne izrade.

7.2.2. Monitoring i merenje rezultata

PPSE je nastavio da sledi smernice Swisscontactovih MMR-a i DCED-ove standarde za implementaciju sistema praćenja i merenja rezultata. U 2018 godini rad je prvobitno bio posvećen interventnoj dokumentaciji, a kasnije usmeren na merenje rezultata i procenu uticaja. Ekipa je razvila MMR interventnu dokumentaciju (koncept beleške, lance rezultata, MMR planove intervencija) za sledeće intervencije: “Razvoj Turističkih Proizvoda”, “Međunarodna Promocija”, “Turističke Atraksije” “Obuka za Razvoj”, “Sistem poljoprivrednog ugovaranja”, “Specializovani Proizvođači Sadnica”, i “Programi sertifikacije”

Sprovedene su temeljne procene uticaja U FNI i sektoru turizma, sa vođenim dubinskim intervjuima sa PPSE-ovim partnerima iz svih intervencija i sa 211 poljoprivrednika intervjuisanih u vezi sa intervencijom “Sistema poljoprivrednog ugovaranja”. Tim je uložio velike napore u vrednovanje rezultata kroz triangulaciju. Na primer, u slučaju poljoprivrednog ugovaranja tim je intervjuisao partnere (ugovarače) dva puta (tokom sezone i nakon) i veliki uzorak poljoprivrednika (nakon sezone). Nalazi od ugovarača i poljoprivrednika su takođe korišćeni za validaciju izveštaja svake strane. Rezultati svih intervencija (onih koje su proizvele rezultate u 2018 godini) su validirani, detaljno analizirani i evaluirani i diskutovani radi preklapanja kako bi se proizveli pouzdani rezultati. PPSE je takođe pripisao indirektno rezultate iz dve intervencije (“Međunarodna Promocija” i “Sistem ugovaranja poljoprivrede”) zasnovane na međunarodnim standardima i preporukama¹³.

PPSE je sproveo opsežno istraživanje- istraživanje turističke ponude, sa uzorkom od 468 malih i srednjih preduzeća u turizmu širom Kosova. Ankeeta o strani turističke ponude će se sprovoditi svake godine, kako bi se na početku shvatio uticaj turističkog sektora na dohodak i zaposlenost i koji će se koristiti za praćenje rasta sektora turizma, gde će se rezultati istraživanja provedenog 2018 godine, koristiti kao polazna osnova. Nalazi ankete će takođe biti korišćeni da bi se odredio proxy (korišćen u fazi I) zasnovan na potrošnji u turizmu, da bi se procenio uticaj koji može imati na zapošljavanje. Važno je napomenuti da je PPSE upravljao svim procenama, angažovanjem anketara i konultanata (zapregled turističke ponude).

Glavna prekratnica za PPSE u 2018 godini, bila je prezentacija Proxy i multiplikatorske metodologije od strane MMS specijaliste na godišnjem događaju BEAM DCED u Najrobiju u Keniji.

7.3 Komunikacija

U prvoj godini faze II, PPSE se uključio u komunikacije za razvoj kako bi istakao uticaj švajcarske podrške koristeći različite kanale i medije.

Događaji: U januaru, medijska i promotivna podrška (na Kosovu i Švajcarskoj) pružena je Udruženju drvoprerađivača na Kosovu u vezi sa sajmom Swissbau u Bazelu. U martu, PPSE je organizovao događaj lansiranja faze II koji je održan zvanično od strane švajcarskog ambasadora na Kosovu i

¹³ Za intervenciju “Međunarodna Promocija” tim je koristio PPSE metodologiju za pripisivanje uticaja turizma gde je indirektni uticaj izračunat preko WTTC multiplikatora. Za “Sisteme poljoprivrednog ugovaranja” PPSE je koristio FAO multiplikatore za ekstenzivnu poljoprivredu i reference za takve atribucije u okviru projekta Swisscontact (npr IME and Katalyst)

zamenika ministra trgovine i industrije između ostalih. U aprilu PPSE je obeležio dan planete zemlje inicijativom zajednice koju je pokupila Opština Priština; Uočena je uloga PPSE-a kao inicijatora. U julu je u saradnji sa PriFestom organizovano dvodnevno izletničko izviđanje za međunarodne filmske stvaraoce. U oktobru je organizovana dvodnevna poseta korisnicima za SDC. PPSE-ovi partneri kao na primer ORGANIKA i SHTIB su podržani organizovanjem sertifikacionih događaja i promotivnih aktivnosti.

Društveni Mediji i Online: PPSE je pokrenuo novu veb stranicu projekta, dok je PPSE stranica na Swisscontactovoj svetskoj veb stranici ažurirana kako bi odražavala aktivnosti iz Faze II. PPSE-ova facebook stranica kao primarni online komunikacijski kanal imala je ukupan doseg (broj jedinstvenih korisnika, navijači ne –navijača koji su videli postove na stranici) od **262,853** Naše stranice su deljene na službenim Facebook stranicama Ambasada Švajcarske, Swisscontact Worldwide; SDC Implementing Partna partnerskim ili pojedinačnim stranicama. PPSE upravlja Twitter nalogom kao i nalogom medium.com. Članovi tima koriste personalne LinkedIn račune kako bi dalje širili projektne novosti.

Publikacije i Video snimci: PPSE je objavio dva polugodišnja biltena projekta koji su veoma dobro prihvaćeni; U junu specijalista za PR i komunikacije je pozvan da gostuje u jutarnjoj emisiji na TV RTK kako bi razgovarao o konceptu biltena. Ostale publikacije uključuju: Faza II jedna stranica, brošure o uslugama viših stručnih korpusa, Brošura “Upoznajte svog lokalnog vodiča” Pružena je podrška kao i saveti partnerima sa njihovim publikacijama (npr. Brošura Opštine Gračanica o sakupljanju i recikliranju otpada) i saopštenja za štampu (npr CEED Kosovo) PPSE je razvio video koji će naglasiti aktivnosti i [rezultate FAZE I](#), kao i video [o novim turističkim proizvodima](#) i video o [aktivnostima izviđanja lokacija](#). U saradnji sa Moments Production, PPSE promovise domaće producente kroz TV emisiju “Toka Jonë” koja se emituje na Klan Kosova kanalu. Dosadašnje priče možete naći [ovde](#).

Izveštavanje medija: U izveštajnom period, PPSE i aktivnosti naših korisnika su dobili veoma dobru medijsku pokrivenost kroz članke objavljene na online novinskim agencijama o aktivnostima koje finansira SDC kroz PPSE; Radio i TV intervju sa članovima PPSE tima i korisnicima; TV prilozi o određenim aktivnostima PPSE-a; ili članci objavljeni u početku od strane PPSE-a a zatim preuzeti od lokalnih medija. Vidi Aneks VII sa spiskom medijskih napomena i nastupa PPSE-a, Swisscontacta i SDC-a.

Usklađenost i Vidljivost: Svi PPSE-ovi komunikacijski materijali slede smernice SDC brendinga i smernice komunikacije. Odnosi sa javnošću i pomoć u vezi sa komunikacijama pružene su korisnicima projekta i partnerskim institucijama po potrebi, npr: generisanjem medijski vesti, izradom saopštenja za javnost i koordinacijom događaja kako bi se osiguralo ispunjavanje zahteva za vidljivost

8. Naučene lekcije

Na osnovu iskustva iz ovog perioda izveštavanja, PPSE je identifikovao nekoliko specifičnih naučenih lekcija vezanih za ishod koje će se koristiti za usmeravanje i poboljšavanje implementacije tokom faze II

- U poslednje dve godine značajno je povećano učešće donator u podsektorima koji su uključeni u PPSE, posebno u pogledu nedrvenih šumskih proizvoda. PPSE je intenzivirao koordinaciju sa drugim donatrskim projektom kako bi izbegao preklapanje finansijske podrške MSP-ima i poljoprivrednicima. PPSE je fokusiran na istraživanje mogućnosti za intervencije koje imaju potencial za sistemske promene kao i traženje mogućnosti za sinergiju.
- Prateći iskustvo I faze razvoja turističkih proizvoda u region Peći, tim je očekivao visok odaziv privatnog sektora u investiranju u turističke proizvode. Nasuprot tom očekivanju postoji nedovoljna zainteresovanost privatnog sektora za ulaganje u turističke proizvode, posebno u regionima Prištine i Prizrena. Da bi se to rešilo, tim je primenio pristup, planiranje turističkih segmenata umesto da se fokusira na destinacije, kao i da priprema poziv za predloge u vezi

sa razvojem proizvoda. Ipak postoji veliki potencijal privatnog sektora za ulaganje u turizam, ali postoji nedostatak znanja i tehničke ekspertize. Stoga, PPSE aktivno pomaže razmenu znanja u oblasti razvoja proizvoda, Štaviše, tehnička ekspertiza i znanje su ključni za projekte i privatni sektor i sve sektore kada se odlučuju za ulaganje, a PPSE će ga koristiti i kada podržava MSP kroz fond mogućnosti.

- Odaziv opština Priština i Prizren je bio veoma pozitivan, gde se planira i sprovodi nekoliko velikih turističkih projekata/atrakcija. PPSE je služio kao fasilitator u korišćenju javnog finansiranja ili javno-privatnog partnerstva za razvoj većih turističkih proizvoda i rezultati se očekuju uskoro.
- KIESA je odlučila da u potpunosti finansira učešće Kosova na nekim međunarodnim sajmovima. To predstavlja dobar pokazatelj održivosti. PPSE više ne podržava MSP za učešće na sajmovima koji su u portfelju KIESA. PPSE se sada više fokusira na olakšavanje međunarodne promocije, u oba sektora, bilo direktno sa izvoznim agencijama ili kroz pružanje podrške sektorskim BMO na specifičnim sajmovima koji nisu u portfelju KIESA. PPSE aktivno traži aktere na izvornim tržištima, bilo kao kofasilitatore (na primer Triple E) ili kao partnere da promovišu kosovsku turističku ponudu kao i kosovski izvoz.
- PPSE kanalizira intervencije koje imaju potencijal za veliki doseg MSP-ima kao što su usluge podrške, kroz sektorska udruženja. To omogućava i osigurava razmere, troškovne efikasnosti, bolji pristup i pomaže udruženjima u pravcu većeg članstva a time i održivosti. PPSE će koordinirati sa drugim donatorima i akterima koji rade na poboljšnju održivosti sektorskih organizacija (GIZ, i Švajcarski Caritas)
- Iako su ciljevi za uključivanje žena (na nivou zapošljavanja) postignuti, nivo zastupljenosti žena u vlasništvu i upravljanju MSP-ima ostaje nezadovoljavajući. Kako bi se povećalo osnaživanje žena, PPSE je implementirao ciljane intervencije. Na nivou poljoprivrednih gazdinstava ovo je bilo posebno važno za sector MSP-a. Za sector turizma, tim će tražiti prilike u podsektorima kao što su ugostiteljstvo i snabdevanje hranom za turizam, ali i za zanimanja u kojima je uključivanje žena moguće
- Što se tiče Fonda za socijalno uključivanje, PPSE je implementirao intervenciju u partnerstvu sa mnogim akterima. PPSE je saznao da kada se radi sa pravim partnerima u okviru jedne zajednice, kao što je rad sa opštinom Gračanica, biznisom i predstavnicima zajednica, proces može biti uspešan i može dati pozitivne rezultate